

Katolícka literárna kritika v rokoch 1945 – 1948

Edita Príhodová

PRÍHODOVÁ, E.: Catholic Literary Criticism in 1945 – 1948
SLOVENSKÁ LITERATÚRA, vol. 68, 2021, no. 5, pp. 495-513

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2021.68.5.2>

ORCID ID: 0000-0002-2255-0850

Key words: *Nová práca* magazine,
Verbum magazine, Aloš Stankovský,
Vojtech Mihálik, Jozef Kútnik Šmálov,
Laco Gejza Fagula

The article provides an insight into the writings of Slovak Catholic literati published between the end of World War II and the establishment of the communist totalitarian rule in Czechoslovakia in 1948. The writing of Catholic literary critics concentrated in two religious-cultural periodicals *Nová práca* and *Verbum*. For both magazines, the article draws on their respective historical-contextual backgrounds and points to differences in their visions of cultural work. Subsequently, it characterises the way the periodicals profiled their literary criticism in reviews, glosses, commentaries and articles dealing with more general cultural topics and provides profiles of the three most significant literary critics – Aloš Stankovský (1925 – 2002), Vojtech Mihálik (1926 – 2001) and Jozef Kútnik Šmálov (1912 – 1982). The article is a contribution towards a better knowledge of the Catholic literary criticism that formed alongside the poetry of Slovak Catholic Modernists. The work of Catholic literary criticism has not been studied as much as the poetry of Catholic Modernists and this article aims at rectifying this deficiency somewhat.

Kľúčové slová: časopis *Nová práca*,
časopis *Verbum*, Aloš Stankovský,
Vojtech Mihálik, Jozef Kútnik Šmálov,
Laco Gejza Fagula

Andrej Mráz v *Dejínach slovenskej literatúry* z roku 1948 sumarizoval povojnovú aktivitu katolíckych literátov takto: „V posledných rokoch v samostatnú skupinu čoraz programovitejšie zoskupujú sa katolícki spisovatelia, ktorí nateraz disponujú dvoma literárnymi časopismi, a to *Novou prácou* a *Verbumom*“ (Mráz 1948: 292). Pri výskume katolíckej literárnej kritiky¹ možno prirodzene predpokladať, že sa profilovala na stránkach oboch katolíckych kultúrnych periodík, ktoré literárny historik zaregistroval ako literárne centrá s určitým programom. Tieto katolícke kultúrne časopisy svedčia o tom, že katolícka cirkev na Slovensku si po skončení druhej svetovej vojny nezvolila defenzívnu taktiku pasívneho odporu ani stiahnutia sa z verejného priestoru.² Po oslabení katolíckej elity odchodom katolíckych literátov do emigrácie sústreďovali povojnové časopisy nanovo svoj domáci tvorivý potenciál a iniciovali spoluprácu s mladou generáciou katolíckych intelektuálov, ktorým poskytovali publikačné možnosti (Katuninec 2005: 307).

Samotný pojem *katolícka literárna kritika* sa môže javiť ako nečistý, ne-literárny, podobne ako negatívnym konotáciám dlho vzdorujúci už zaužívanjší literárny termín *katolícka moderna*. Pri špecifikácii obsahu pojmu môžu byť východiskom výskumy Martina C. Putnu o českej katolíckej literatúre v európskom kontexte, ktorý predpokladá, že katolícka literatúra sa zrodila z ducha sekularizácie, keď cirkev stratila svoje výsostné postavenie v duchovnej, kultúrnej aj intelektuálnej oblasti a stala sa iba jednou zo súčastí moderného sveta. Špecifickú katolícku literatúru potom možno odlišiť od „literatúry vôbec“: katolícka literatúra je podľa M. C. Putnu literatúrou katolíkov ako vyhranenej menšiny uprostred sekulárneho sveta (Putna 1998: 35). V nadväznosti na takéto chápanie zahŕňa pojem katolícka literárna kritika tvorcov, ktorí sa zasadzovali nielen za hodnotový vplyv katolíckej cirkvi na kultúru, ale zaoberali sa aj reflexiou katolíckej literatúry, čo prirodzene nevylučuje záujem o literatúru ako takú. Možno tiež odlišiť katolíckych literátov od autorov-katolíkov, ktorých tvorivé ambície sa neupínali na kultúrne projekty katolíckej cirkvi, ale prioritne na národnú literatúru a kultúru (v slovenskom prostredí to boli v danom čase napríklad Milo Urban či Valentín Beniak).

Časopis pre katolícku inteligenciu *Nová práca*

Časopis *Nová práca* s podtitulom *Revue pre kultúrny, náboženský a sociálny život*, vydávaný Spolkom svätého Vojtecha v Trnave, nadväzoval na predchádzajúci kultúrno-náboženský katolícky časopis *Kultúra* (1926 – 1944) od rovnakého vydavateľa. *Nová práca* začala vychádzať v septembri 1945 hneď po usporiadaní vzťahu československej vlády a cirkvi. Keďže Spolok svätého Vojtecha predstavoval celonárodnú nábožensko-kultúrnu inštitúciu katolíckej cirkvi na Slovensku, časopis bol oficiálnym prejavom záujmu katolíckej cirkvi o povojnovú slovenskú kultúru. Finančne ho podporoval biskupský zbor. Menovaným šéfredaktorom

1 V príspevku nadväzujem na svoje predchádzajúce výskumy tejto témy (Príhodová 2016, Príhodová 2020). Vychádzam zo všeobecnej charakteristiky katolíckych kultúrnych časopisov a zameriavam sa na literárnu kritiku, ktorá sa v nich profilovala.

2 V roku 1946 uverejnil Alexander Matuška v časopise *Elán* článok, v ktorom neuspokojivú literárnu situáciu po vojne nepripísal ani tak katolíckym literátom – emigrantom, ale rezistencii tých, čo ostali. To, že nepublikovali, pramenilo podľa Matušku „v túžbe povedať režimu čím viac neprijemností, obviníť ho aj z toho, za čo naozaj nemôže“. Podľa neho sú takí, čo „nepíšu a mohli by (Silan, Hlbina atď.)“ (Matuška 1956: 165).

a obsahovým garantom časopisu bol vždy kňaz, v rokoch 1945 – 1947 to bol monsignor Augustín Raška, od októbra 1947 do februára 1948 monsignor Pavol Macháček. Kňazi zastrešovali svojím menom časopis ako fórum katolíckej cirkvi, no do konkrétnej redakčnej práce, zvlášť v oblasti kultúry, príliš nezasahovali. Oveľa agilnejší boli laickí (nekňazskí) spolupracovníci, ktorí patrili do redakčného kruhu: Aloš Stankovský a Laco Gejza Faguľa.

Redaktori dbali na to, že *Nová práca* je nepolitický časopis s prioritou vyjadrovať sa k aktuálnym otázkam, ktoré hýbali dobovou spoločnosťou. Takáto orientácia vyžadovala od redaktorov na jednej strane solídne vedomosti o katolíckej sociálnej náuke, ale aj povedomie o takých spoločenskovedných odboroch, akými boli sociológia, politológia, filozofia etiky, štátu a práva. Práve články so sociálno-kresťanskou tematikou patrili v dobovom kontexte medzi najprínosnejšie, a to pre spôsob spracovania témy, keďže sa opierali o evanjelium a sociálne encykliky. Poukazovali na zjednodušenia dobovej politickej rétoriky (napríklad idealizáciu či absolutizáciu ľudu), politické riziká (koncentrácia moci štátom) a ponúkali alternatívne pohľady, uvedomujúc si nedostatky nielen komunistickej, ale aj liberálnej (kapitalistickej) spoločnosti (A. P. 1946: 61).

Revue bola napojená na európsky kultúrny katolícky prúd, nadväzovala na zahraničné, najmä francúzske filozofické, teologické a kultúrne podnety (George André, Étienne Gilson, Henri de Lubac, Louis Chaigne, Guy Chastel, Francis Jammes, Charles Péguy, Paul Claudel, Léon Boy, François Mauriac). Kultúrny rozmer časopisu naplňali články s dôrazom na prínos kresťanstva do duchovnej kultúry (kostoly, benediktínske duchovné spevy, mariánske motívy v slovenskej literatúre), akcentovanie osobností, ktoré sa stávali symbolmi spojenia katolicizmu a práce pre národ (František Richard Osvald, Andrej Radlinský, Štefan Moyzes, svätý Vojtech, bernolákovci), literárne príspevky a tiež glosy z iných druhov umenia, najmä z hudby, divadla a filmu.

Časopis mal bohatý okruh prispievateľov z mladej (povojnovej) i zo strednej generácie, a to predovšetkým vďaka agilnosti redaktorov, ktorí viedli bohatú korešpondenciu s autormi, oslovovali potenciálnych prispievateľov, spolky aj vydavateľstvá doma i v zahraničí, žiaden list nenechávali bez odpovede a žiaden rukopis bez spätnej väzby. Na prispievateľov mohlo motivačne pôsobiť aj to, že publikované rukopisy boli vcelku slušne honorované, štandardne sto korún na stranu, mesačný paušál výdavkov pre prispievateľov predstavoval 7 500 korún. Ako možno odčítať z listu mladého študenta Miroslava Válka, finančný benefit nebol jediným dôvodom, prečo prispievať do tohto periodika: „*Nová práca* stáva sa centrom kultúrneho snaženia slovenských katolíkov, do ktorého chcem sa i ja podľa svojich možností zapojiť.“³

Nová práca si postupne získavala renomé, ktoré pritiahlo mladých, ale aj skúsených, dokonca tiež nekatolíckych i zahraničných prispievateľov (napríklad Emila Boleslava Lukáča, Jozefa Vašicu, Jaroslava Durycha, Jacquesa Hérissaya alebo Johana Huizingu), z ktorých mnohí sa po zániku časopisu presadili vo sfére sekulárnej slovenskej kultúry. Ako recenzenti sa tu profilovali napríklad Ján Sedlák a Jozef Butvin, Imrich Kotvan ako autor literárnohistorických príspevkov

3 Spolok svätého Vojtecha v Trnave, Archív SSV, fond *Nová práca*: List Miroslava Válka redaktorovi NP. Signatúra Scr XIII č.1/430 b, 28. máj 1946.

498 a Ján Horecký ako autor lingvistických článkov. Redakcia mala externých spolupracovníkov v zahraničí (v Európe najmä v Taliansku, vo Francúzsku a v Poľsku, tiež v Spojených štátoch amerických a Kanade), ktorí ich upozorňovali na kvalitné zahraničné časopisy, vyhľadávali potenciálnych autorov a v mene redakcie ich oslovovali na spoluprácu.

Postupné zosilňovanie politickej moci komunistickou stranou (bližšie Marsina a kolektív 1992: 265-267) sa negatívne prenášalo aj do kultúrnej sféry. Na prelome rokov 1946/1947 hrozilo, že *Nová práca* i druhý katolícky kultúrny časopis *Verbum* budú zakázané.⁴ Poverenie informácií ako politický orgán, pod ktorý patrili aj tlačové médiá, vyvíjalo na redaktorov časopisov mocenský nátlak, aby neplnili jednu zo svojich základných spoločenských úloh – verejnú kontrolu a kritiku štátnej moci. Zo zachovanej korešpondencie redaktorov *Novej práce* s prispievateľmi je zjavné, že redakcia sa nevzdala zámeru prinášať články vyjadrujúce sa k náboženským, k sociálnym a ku kultúrnym témam z katolíckeho stanoviska, avšak zároveň úzkostlivo rešpektovala požiadavky poverenia. Redaktori upozorňovali prispievateľov, že môžu „komentovať určité problémy verejného života zo stanoviska katolíckeho, ale formou naskrz decentnou a odosobnenou“.⁵ Mnoho kvalitných príspevkov, ktoré by v demokratickom spoločenskom ovzduší boli akceptované, odmietali: „Veľadôstojný pane, pomery sa veľmi zmenili, a aby sme sa vyhli akýmkoľvek nedorozumeniam s úradmi v záujme NP, nášho spolku a Vás samotného, musím odhliadnuť od uverejnenia zaslaných príspevkov. Pokúšal som sa škrtať, ale sa mi to nepodarilo. Azda len článok Optimizmus mladých vyjde, ale nie v marcovom čísle, lebo ono je už preplnené.“⁶ Redaktor L. G. Faguľa, ktorý sa ešte v roku 1946 všetkými dostupnými prostriedkami zasádzoval za spoluprácu s francúzskym spolkom katolíckej literatúry a sám francúzsku literatúru prekladal, sa dostal do dilemy, či by ďalším prekladaním „azda nenarazili na dnešok, čo by sme pravda rozhodne nechceli. [...] Budeme musieť hodne popustiť z citovania francúzskej katolíckej literatúry, hoci sme sa vždy držali len viery a nikdy nie politiky“.⁷

Je očividné, že politická situácia v štáte na prelome rokov 1947/1948 sa negatívne podpisovala na kultúrnom živote. V časopise pribúdali príspevky signované iba iniciálami, čo naznačuje, že politické udalosti skutočne vyvolávali v občanoch pocit strachu. Napriek opatrnosti redakcie, ktorá sa snažila nakloniť si štátne orgány, aby *Novú prácu* naďalej dovolili vydávať, časopis ako súčasť Spolku svätého Vojtecha sa postavil v otázke vzťahu k režimu a štátu oficiálne

4 „V minulých dňoch som sa dozvedel, že *Verbum* nateraz vychádzať nebude. Iste teda máte viac času, keď Vám starosti s Vašou revue odpadli,“ napísal redaktor *Novej práce* A. Stankovský Jozefovi Kútnikovi Šmálovovi, redaktorovi *Verbumu* (Spolok svätého Vojtecha v Trnave, Archív SSV, fond Nová práca: List Aloša Stankovského Jozefovi Kútnikovi Šmálovovi. Signatúra Scr XIII č. 1/178, 19. októbra 1946). O niekoľko mesiacov neskôr sa Ignác Gašparec redaktora *Novej práce* pýtal, či „bude NP vychodiť aj v tomto roku, lebo tu počuť všelijaké chýry, že ju zakázali“ (Spolok svätého Vojtecha v Trnave, Archív SSV, fond Nová práca: List Ignáca Gašparca redaktorovi *Novej práce*. Signatúra Scr XIII č. 1/291, 13. január 1947).

5 Spolok svätého Vojtecha v Trnave, Archív SSV, fond Nová práca: List redaktora Jozefovi Patúciovi. Signatúra Scr XIII č. 1/210 b, 29. november 1947.

6 Spolok svätého Vojtecha v Trnave, Archív SSV, fond Nová práca: List redaktora Jozefovi Kľučárovi. Signatúra Scr XIII č. 3d/721b 4, február 1948.

7 Spolok svätého Vojtecha v Trnave, Archív SSV, fond Nová práca: List Laca Gejzu Faguľu Jozefovi Mitošinkovi. Signatúra Scr XIII č. 3d/741a, 10. marec 1948.

za stanovisko biskupského zboru. Dôsledkom bolo definitívne zastavenie jeho vydávania vo februári 1948. Neprišla už ani pomoc, ktorú Spolok svätého Vojtecha žiadal pre ďalšie vydávanie *Novej práce* od Ústrednej katolíckej kancelárie v Bratislave, keďže aj jej činnosť bola napriek protestom biskupov násilne zastavená v novembri 1948, s odvolaním sa na „verejný záujem“ (Vaško 1990: 54). V poslednom čísle časopisu redakcia neuvěřnila žiadne stanovisko, ktorým by zdôvodnila zastavenie jeho vydávania, nanajvýš autor nepodpísaného príspevku akoby kronikársky poznamenal: „Anno Domini 1948, keď bol mier a mier nebol, keď sa sfahovali mračná na búrku a svet ubolený, hladný, chudobný, chorý a bojazlivý čakal, čo z toho všetkého len bude“ (Mládež debatuje 1948: 117). Ukončenie vydávania *Novej práce* „bolo odôvodňované vnútornými kolíziami katolíckej inteligencie“ (Katuninec 2005: 313). Zachované dokumenty však hovoria o nečakanom úradnom zastavení príprav marcového čísla (čo potvrdzuje redakčná korešpondencia),⁸ o vízii ďalších čísel (Redakcia 1948: 2), vydávaní časopisu⁹ aj strate nádeje, že niekedy bude obnovený.¹⁰

Profilácia literárnej zložky a literárna kritika v časopise *Nová práca*

Z literárnych rubriík *Novej práce* možno odčítať viaceré funkcie. Vzhľadom na dobový kontext smerujúci k politizácii bol časopis tribúnou polemických reakcií na zväzujúci tlak na kultúru. Redakcia sa napríklad ohradila proti zriadeniu takzvanej publikačnej komisie, ktorá bola politickou štruktúrou a znamenala cenzúru kultúry (St. S 1947). Ďalším príkladom je reakcia redakcie na iniciatívu Jozefa Felixa otvoriť diskusiu o mieste takzvaných spisovateľov kolaborantov (Mila Urbana, Jozefa Cígera Hronského, Rudolfa Dilonga a Tida J. Gašpara) v dejinách slovenskej literatúry: Felixovo stanovisko vtedy odmietla s odôvodnením, že dejiny slovenskej literatúry by neboli bez týchto mien objektívne (Šteblík 1947: 122).

Každé číslo malo bohatú recenznú rubriku, pričom hlavnú časť recenzovaných titulov predstavovali knihy vydané Spolkom svätého Vojtecha. Literárna kritika v *Novej práci* sa identifikovala so špecifickou funkciou skúmať všetky diela katolíckych autorov bez rozdielu, či majú umeleckú alebo primárne náboženskú funkciu. Napriek tomuto faktu redaktori *Novej práce* tvrdili, že súveká náboženská produkcia spolku nie je ľudová, ale patrí ku „katolíckej klasike“ a spolok si vyberá z literatúry umelecky hodnotné tituly katolíckych autorov zo zahraničia.

Z literárnohistorického hľadiska je dôležité, že povojnová *Nová práca* pomáhala etablovať literárnohistorický termín katolícka moderna. Redaktori boli presvedčení o opodstatnenosti tohto termínu, akokoľvek bol problematický pre samotných básnikov, ktorí ním boli označovaní od tridsiatych rokov 20.

8 Spolok svätého Vojtecha v Trnave, Archív SSV, fond Nová práca: List redaktora Ernestovi Zavorskému. Signatúra Scr XIII č. 3d/803c, 21. február 1948.

9 Dokumenty o priamom zákaze vydávania časopisu sa v archíve nezachovali. K dispozícii sú sekundárne zdroje, napríklad list redakcie Ernestovi Zavorskému z 2. apríla 1948, v ktorom redaktor píše o zastavení vydávania *Novej práce* s nádejou, že možno nejde o trvalé rozhodnutie politických orgánov (Spolok svätého Vojtecha v Trnave, Archív SSV, fond Nová práca: List redaktora Ernestovi Zavorskému. Signatúra Scr XIII č. 3d/802a, 2. apríl 1948).

10 „Milý pán kolega, asi už viete, že NP zastavili. Či to bude trvalé, alebo sa nám podarí vymôcť ďalšie vychádzanie, predbežne nevieme... Myslím, potrebné bude podať quasi žiadosť na Správu SSV“ (Spolok svätého Vojtecha v Trnave, Archív SSV, fond Nová práca: List redaktora Ernestovi Zavorskému. Signatúra Scr XIII č. 3d/802a, 2. apríl 1948).

500 storočia, či napriek útoku Jozefa Kútника Šmálova proti katolíckej moderne v roku 1939. Bežne ním označovali predvojnových i mladých povojnových katolíckych básnikov a používali ho ako zastrešujúci skupinový pojem, a to tak v rozsiahlych recenziách na zbierky Janka Silana, Jána Motulka, Jána Harantu, alebo v literárnokritických prehľadoch o povojnovej literárnej tvorbe katolíckych autorov (Nádeje katolíckej poézie 1947).

Zaujímavé je zhodnocovanie realizmu na stránkach *Novej práce*. Spolok svätého Vojtecha presadzoval realizmus vydávaním prekladov realistickej tvorby, predovšetkým ruskej a francúzskej. K tomuto štýlu inklinovali aj spolupracujúci recenzenti časopisu, keďže v ich zábere boli najmä preklady realistických románov. Explicitne to vyjadril Vojtech Mihálik v článku o súčasnej slovenskej próze: „obdobie literárneho realizmu nebolo v našej próze dostatočne tvorivo využité; veľmi sme sa náhlili za ostatným svetom a vypomstilo sa to“ (Mihálik 1947c: 422). Francúzsky a ruský realizmus vysoko hodnotil aj J. Butvin, v časopise publikujúci pod autorskou značkou fn. V recenzii na román Henryho Bourdeauxa *Roquevillardovci* však vítal akýsi typ kresťanského realizmu, ktorý reprezentoval Francúz Felix Timmermans, pretože klasický, laický realizmus preferuje podľa neho negatívne ukončenie s katastrofickým záverom, čo považoval za schému (Butvin 1946). Zdá sa, že Spolok svätého Vojtecha nepresadzoval realizmus iba z dôvodu štýlovej ústretovosti voči čitateľom, ale tiež preto, že v zahraničnej literatúre, najmä francúzskej a anglickej, boli katolícki autori mimoriadne produktívni v realistickej románovej tvorbe, na základe čoho sa termín katolícky román dokonca literárnohistoricky etabloval (Herissay 1947).

Poéziu a prózu publikovali v *Novej práci* Pavol Hrtus Jurina, Svetoslav Veigl, Pavol Gašparovič Hlbina, J. Motulko, Pavol Strauss a J. Haranta. Z hľadiska povojnového vývinu katolíckej moderny je významné júnové číslo z roku 1947. Prinieslo prepis prednášok o poézii J. Harantu, J. Silana a J. Motulka, ktoré odzneli na večierku katolíckej poézie 8. mája 1947 v Bratislave pri príležitosti vydania troch nových básnických zbierok týchto autorov vo vydavateľstve Verbum.¹¹ Z nových mien na stránkach časopisu zaujali Stanislav Šmatlák, Zlata Dôňčová, A. Stankovský, Ján Frátrik, Julio Zborovian, Severín Zrubec, Gorazd Zvonický. Medzi „nádeje katolíckej poézie“ boli zaradení Viliam Turčány, V. Mihálik, M. Válek a Juraj Pado (Nádeje katolíckej poézie 1947).

V. Mihálik, vtedajší poslucháč filozofie na Slovenskej univerzite v Bratislave, pravidelne prispieval do *Novej práce* básňami so spirituálnym a s osobným akcentom (jeho knižnú prvotinu *Anjeli* vydal Spolok svätého Vojtecha v roku 1947). V časopise sa osvedčil ako básnik aj recenzent, autor článkov o súčasnej slovenskej literatúre, prekladateľ a posudzovateľ rukopisov. Zapojil sa tiež do „polemiky o anjelské zeme“ (Miko 1978; Bílik 2013), kde sa zastával J. Felix (Felix 1946), o ktorého postoj sa neskrývane argumentačne opieral. Pritom však presvedčivo formuloval vlastné stanoviská, vychádzajúc z interpretácií diel J. C. Hronského, Dominika Tatarku, Františka Švantnera a Jozefa Horáka, ktorými Felixovu kritiku precizoval. Lyrizáciu v próze považoval za literárne kliše, ktoré je „vari ešte dedičstvo romantizmu“ (Mihálik 1947c: 418). Prekážali mu „papierové mená“, exaltovaná

---

11 J. Haranta: *V najkrajšej domovine*, J. Silan: *Piesne zo Ždiaru*, J. Motulko: *V mimózach vietor*

reč postáv, presahujúca „hranicu uveriteľnosti“ (Mihálik 1947c: 419), nefunkčné detaily a príliš výrazné stotožnenie hrdinu a autora. V posudzovaní lyrizovanej prózy bol pre neho rozhodujúci „ďaleký a nepresvedčivý postoj k životu“, ktorý „spôsobuje, že si slovenský spisovateľ nevie pomôcť inak, ako charakterizovaním svojich hrdinov zvonka, opisom, a nie zo samotnej ich akcie“ (Mihálik 1947c: 418). Ako nebezpečné vnímal „vnútorný rozpor v stavbe diela, dynamickosť výrazu a statickosť, strnulosť sujetu“ (Mihálik 1947c: 419). „Hlavná príčina, z ktorej všetky ostatné vyplývajú, je slabá osobná kultúra. Medzi našimi spisovateľmi je málo takých, o ktorých by bolo možno povedať, že sú osobnosťami; nie ani v mravnom zmysle, ale v zmysle utvorenia sa a rastu osobnosti umeleckej; je to predovšetkým vzťah zodpovednosti: umelec sa musí stavať zodpovedne ku všetkým životným faktom, ktoré sa majú stať podnetom pre vznik diela“ (Mihálik 1947c: 421).

V recenziách sa V. Mihálik prezentoval ako literárne rozhladený a suverénny katolícky kritik. Kriticky hodnotil najmä prózu, kde si všímal funkčnosť, respektíve nefunkčnosť ornamentu a metafory, čo korešponduje s jeho postojom k *Anjelským zemiám*. Román P. H. Jurinu *Kameň na kameni* pozitívne zhodnotil preto, že sa autor podľa neho dokázal vyhnúť manierizmu naturalistov. Ocenil jazyk románu, zvlášť dialóg, ktorý „verne zachytáva mentalitu ľudí na kopaniciach a kolorit tohto kraja, tlmočí všeobecný spôsob hovorenia a je svedectvom autorovej intímnej oboznámenosti s prostredím“ (Mihálik 1947b: 635-636). V románe nachádza sociálne a domáce slovenské otázky života na kopaniciach, ale aj problematiku duší zachytenú v najvšeobecnejších polohách, čím román pripomína diela francúzskej katolíckej prózy autorov ako Georges Bernanos a François Mauriac, ktorí líčili „bolestnú stránku kresťanstva, kalváriu ľudskej slabosti, katolicizmus, ako sa javí v hriechu, životnú realitu omylov a ustavičného boja s diablom“ (Mihálik 1947b: 635). V *Novej práci* publikoval V. Mihálik aj niekoľko recenzií poézie. Zaoberal sa napríklad českou katolíckou poéziou, dielom Jana Zahradníčka a menej známeho Ivana Marianova, ktorých zaradil k línii symbolistickej březinovej poézie (Mihálik 1947a: 311).

Najvýraznejším kritikom a jedným z najagilnejších redaktorov *Novej práce* bol A. Stankovský¹² (občianskym menom Aladár Stankovský, pseudonymy A. S., A. S. Somnambul, A. St., fs, Marta Brezinová, František Slza, Ján Nátoň). V štyridsiatych rokoch bol redaktorom katolíckych časopisov *Kultúra* a *Nová práca*.¹³ *Novej práci* vtlačil pečať intelektuálneho náboženského periodika, ktoré uverejňuje články s aktuálnou spoločenskou problematikou a v literárnych

12 Do literárneho života vstúpil ako redaktor antológie poézie mladých básnikov *Pozdrav mladých*, ktorá vyšla v Prešove v roku 1942. Ako básnik debutoval pod pseudonymom František Slza zbierkou *Zem bližných* (1947). Pre ranú fázu jeho tvorby (tridsiate a štyridsiate roky 20. storočia) je príznačná silná naviazanosť na dielo R. Dilonga, ktorého obdivoval (Juhásová 2018: 78). J. Motulko v tejto súvislosti písal o Stankovského somnambulskom tvorivom období, v ktorom bol akoby Dilongovým tieňom (Motulko 2002: 10).

13 Po februári 1948 bol z redakcie Spolku svätého Vojtecha odstránený a vyšetrovaný pre kontakty s exulantami, najmä R. Dilongom. Po prepustení z ilavského väzenia pôsobil na východnom Slovensku, hlavne v Humennom, ako osvetový pracovník a kníhkupec. Počas totality mal aj naďalej problémy so Štátnou bezpečnosťou, ktorá zhabala jeho rukopisy i listy od Dilonga. Po roku 1989 opäť vstúpil do literárneho života. Publikoval poéziu, prózu a recenzie v *Slovenských pohľadoch*, *Kultúre*, *Slovenských národných novinách*, *Literárnom týždenníku*, *Slovenskej republike*. Jeho stabilnou témou boli autori katolíckej modernej alebo svetonázorovo blízki autori (R. Dilong, J. Motulko, V. Turčány, S. Veigl, Julo Zborovian).

502 rubrikách dáva príležitosť mladým autorom s umeleckými ambíciami, akými boli okrem iných V. Turčány, M. Válek a V. Mihálik.

Hoci predmetom jeho recenznej činnosti boli aj spolkové a podielové náboženské knižky, ktoré nemohol ako redaktor časopisu vychádzajúceho pod gesciou Spolku svätého Vojtecha opomenúť, predseda sa usiloval dokázať, že spolok nevydáva iba úžitkovú náboženskú literatúru. Recenzoval zahraničnú a slovenskú poéziu a prózu, všimol si knižnú produkciu pražského katolíckeho vydavateľstva Vyšehrad a iných českých vydavateľstiev aj knihy vydané v nekatolíckych slovenských vydavateľstvách (Matica slovenská, Elán, Transciscus a ďalšie). Bol znalcom a milovníkom francúzskej literatúry, o ktorej je v *Novej práci* hodne príspevkov. Pri prekladových dielach sa vyjadroval aj k úrovni prekladu.

Recenzie, ktoré A. Stankovský publikoval v *Novej práci*, sa stabilne začínali informačne hodnotnými kontextovými informáciami o autorovi, literárnej generácii, literárnohistorickými či literárnokritickými hodnoteniami diela. Recenzovanú knihu sa usiloval priblížiť čitateľom tým, že zhrnul informácie o deji, téme či motivickom spektre. Nikdy neostal iba pri povrchovej motivickej štruktúre diela – výstižná a pomerne komplexná, analyzujúca aj syntetizujúca je aj systematická charakteristika poetiky. Bez apriórneho pozitívneho hodnotenia upriamoval pozornosť na biblické alebo náboženské motívy v literárnych dielach, čo sa v recenziách nekatolíckych kritikov veľmi neobjavovalo. Upozornil napríklad na biblické motívy a mysticizmus Štefana Krčméryho v zbierke *Pozdrav odmlčaného básnika*, ktorú charakterizoval kultivovaným esejistickým jazykom inšpirovaným výtvarným umením: „Určite je to už staršia škola básnická, ktorú reprezentujú epické ornamenty popri lyrických plastikách a výpravných reliéfoch“ (Stankovský 1946e: 57). Nevyhýbal sa kritickým hodnotiacim súdom, a to aj pri renomovaných básnikoch, akým bol Ján Smrek: „Smrekova kniha [zbierka *Studňa* – poznámka E. P.] má i svoje neduhy: náhodnosť, miestami verbálnosť, zapáchajúca stuchlínou, čo veľmi škodí každej studni, no pre tieto nedostatky nemožno zatvoriť oči pred váhou Smrekových básní, ktoré vystihujú čas tak, ako sa nám za posledné roky neraz mihol pred očami“ (Stankovský 1946a: 204).

A. Stankovský sa systematicky venoval hodnoteniu poézie nadrealistov. Aj keď sám začínal v znamení nadrealistickej poetiky na spôsob R. Dilonga, v tomto období ju už považoval za vyprázdnenú: „nadrealisti sú v kríze, hovoria o nových možnostiach, no prakticky ich vo svojej poézii neprinášajú. Ich poézia nie je čarovným prútkom, ale začarovaným klišé, z ktorého sa ťažko prerážajú k naozajstným novotám“ (Stankovský 1946c: 223). Naopak, Vladimírovi Reiselovi vyčítal, že „v explozívnych metaforách prináša tendenčný hrot a prestáva byť zástancom poézie pure, slúži idej, lepšie povedané ideológii a tým sa väčšmi približuje k davu, k mase, čo u našich nadrealistov je problém – problematický“ (Stankovský 1946f: 142). Je možné, že Stankovského názor na nadrealizmus sa zmenil aj pre povojnový príklon nadrealistov k ideológii komunizmu.

Iba príležitostne možno pobadať, že A. Stankovský bol konzervatívnym, nacionálnym typom kritika. Napríklad v článku o Pavlovi Országhovi Hviezdoslavovi explicitne propaguje syntézu hodnôt Boh – národ (Stankovský 1946d: 348-349). To sa napokon potvrdilo a ukázalo ako smerodajné aj v jeho neskoršej tvorbe (tiež po novembri 1989, keď začal znova publikovať). Ako redaktor časopisu vydávaného Spolkom svätého Vojtecha akceptoval (či toleroval) literatúru s pragmatickým

náboženským účelom, ktorú sa však snažil minimalizovať v prospech vydávania krásnej literatúry. Jeho konzervatívna črta akoby bola v konflikte s bohémstvom gestom a umeleckou slobodou. Možno to dedukovať napríklad z recenzie na literárnohistorickú príručku Marcela Horniaka *Životné pramene krásneho písomníctva*, kde podľa neho autor „poukazuje na zhubné účinky takých diel, ktoré po umeleckej stránke môžu byť krásne, ale nemožno ich odporúčať alebo prijať pre ich deštruktívne zámery, pre ich protináboženskú a antimorálnu tendenciu pre ich cieľ, ktorým neraz je rozvrátiť v človeku mravný cit a zmysel pre mravnú zodpovednosť“ (Stankovský 1946b: 205). V recenzii na jednej strane schvaľuje nejaký typ cenzúry, no v závere relativizuje jej význam v tom zmysle, že cenzúra môže byť prínosná iba pre tých, ktorí „nie sú schopní sami rozlišovať a hodnotiť, ktorí nie sú schopní sami a samostatne rozmýšľať“ (Stankovský 1946b: 205). Možno usudzovať, že aj vďaka umelecko-bohémskej črte A. Stankovského cítiť na stránkach *Novej práce* pochopenie pre slobodu umeleckého slova, čo sa napokon prejavilo akceptovaním takých autorov, akými boli V. Mihálik či M. Válek. Ani jeden z nich netvoril pragmatickú náboženskú tvorbu, obaja boli už vo svojich juveniliách popri využívaní náboženských prvkov aj „heretickými“ autormi (ako príklad stačí spomenúť Váľkovo *Ticho nad krajom* či Mihálikovu *Pesničku si ja hudiem vagabundskú*).

Časopis pre kresťanskú kultúru *Verbum*

Mesačník *Verbum* s podtitulom *Časopis pre kresťanskú kultúru* vychádzal od novembra 1946 do marca 1948 v náklade tritisíc výtlačkov, čo bolo vzhľadom na dobové pomery pomerne vysoké číslo.¹⁴ Jeho redaktori považovali za existenčne dôležité osloviť a nájsť dostatočný počet čitateľov a odberateľov. *Verbum* bolo síce katolícke nakladateľstvo, no vzniklo z iniciatívy „zdola“, na podnet kňazov a laikov, ktorých spájala spoločná vízia kultúrnej práce. Finančne nebolo kryté Spolkom svätého Vojtecha ani inou oficiálnou štruktúrou katolíckej cirkvi na Slovensku. Fungovalo na princípe družstva, ktoré finančne dotovali jeho zakladatelia a odberatelia. Knihy z iných vydavateľstiev získavali výmenou za vlastnú produkciu. Redaktori pracovali zdarma a je nanajvýš pravdepodobné, že ani prispievatelia nedostávali za svoje príspevky honorár (Silan 1998: 117). Podľa Martina B. Fronca si *Verbum* ťažiskovo nepredplácali kňazi, ale najmä laickí inteligenti (lekári, vysokoškolskí učitelia, štátni úradníci, podnikatelia, študenti a podobne). Medzi odberateľmi boli napríklad Laco Novomeský a Gustáv Husák (Fronc 1997: 55). Úvodné číslo časopisu neuvádza nijaký program, no dá sa predpokladať, že práve jeho nezaradenie malo signalizovať pokračujúcu kultúrnu prácu a nadväznosť na časopis *Obroda*.

Príznakové je, že redakcia sa prihlásila k idei kresťanskej kultúry, nielen katolíckej. Svedčí to o jej snahe prekonať mentálne bariéry medzi kresťanskými denomináciami na Slovensku a presadzovať ekumenizmus v oblasti kultúry. Ako uviedol Anton Harčar, jeden z organizátorov nakladateľstva a časopisu *Verbum*, názov bol inšpirovaný latinským biblickým citátom vyňatým z Prológu k Evanjeliu svätého Jána „et Verbum caro factum est“ – „a Slovo sa telom stalo“ (Ján 1, 14) (Harčar 1997: 42). Redaktori ním akcentovali myšlienkovú blízkosť k teológii vtelenia, ktorá zdôrazňuje záujem Boha o človeka, pozemskú skutočnosť,

14 Pre porovnanie, renomovaný literárny a umelecký časopis *Elán* mal po vojne iba sedemsto predplatiteľov a zanikol údajne pre nedostatok financií (Drug 1999: 131).

504 súčasnosť, dejiny vôbec, čo má byť smerodajné aj pre kresťanské chápanie viery v Boha – transcendentného a imanentného zároveň.¹⁵ Z celého biblického verša ostalo v názve časopisu iba kľúčové slovo – verbum, ako výstižný titul pre periodikum zaoberajúce sa kresťanskou kultúrou, pretože slovo je významným prameňom viery a zároveň aj prejavom kultúry.¹⁶

Ideovými vodcami *Verbumu* boli Ladislav Hanus a J. Kúttník Šmálov. Nefigurovali však v oficiálnych štruktúrach časopisu ani vydavateľstva (Hanus 1992: 94). Toto riešenie považovali za vhodnejšie, netajili sa totiž súhlasným stanoviskom k slovenskej autonómii a razantne odmietavým postojom ku komunizmu. L. Hanus podpisoval svoje články v časopise vlastným menom, J. Kúttník Šmálov používal viacero pseudonymov (Matúš Zjara, K. Kamenský, Actor), možno aj preto, že sám bol polemického naturelu a viac sa púšťal do spoločenských polemík. K takémuto kroku ho zrejme viedla opatrnosť v nestabilnej politickej situácii, keďže v roku 1945 bol väznený a odsúdený do pracovného tábora.¹⁷

Obaja redaktori aj tretí člen redakčného kruhu, Belo Fronc, vtláčili vydavateľstvu a časopisu pečať, ktorá zodpovedala ich víziám o ďalšom smerovaní katolíckej cirkvi na Slovensku. Ďalšími členmi redakčnej rady boli Vendelín Jankovič, Jozef Bánsky, Ján Švec Slavkovian a J. Silan (Balúnová – Mihóková – Lukáč 1995: 876). Zakladatelia dokázali sústrediť okolo *Verbumu* schopných mladých i skúsenejších redaktorov a prispievateľov. Okrem Košíc a Spiša boli početnejšie zastúpení bratislavskí spolupracovníci, ktorí pochádzali z okruhu známych J. Kúttníka Šmálova z čias jeho štúdia na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity.

J. Felix nazval autorov združených okolo *Verbumu* verbumistami a vnímal ich ako skupinu s vyhranenou literárnou aktivitou (Felix 1991: 80). Časopis mal primárne osloviť čitateľov z radov kresťanskej inteligencie, aby boli vzdelaní nielen vo svojej profesii, ale aj v otázkach viery a kultúry. Zámerom však bolo vychádzať tiež za hranice cirkevného prostredia a osloviť všetkých, ktorí mali záujem o kultúru a umenie. Redaktorom šlo o umeleckú, nie úžitkovú náboženskú literatúru, čím sa katolícka kritika *Verbumu* podstatne odlišila od *Novej práce*. Priorita spočívajúca v odmietaní účelovosti v náboženskej produkcii a nástojčivo volajúca po umeleckej hodnote korešponduje s kritikou slovenského katolicizmu, ktorú priniesol L. Hanus v knihe *Rozprava o kultúrnosti* (Hanus 1943).

Počas krátkej existencie časopisu vyšlo osemnásť čísel, ktoré dostatočne potvrdzujú koncepciu práce redaktorov a okruhu prispievateľov. Možno súhlasíť

15 Základné myšlienky teológie vtelenia vysvetľuje článok Ladislava Hanusa Kresťan a dejiny. V ňom sa takisto argumentačne opiera o citát „et Verbum caro factum est“: „Z Vtelenia [Cirkev – pozn. E. P.] vyvodzuje jedine správny špeciálny kresťanský princíp náhľadu a konania v histórii. Slovo telom sa stalo a prebývalo medzi nami. Hlavným poslaním kresťanstva je vtelovať Boha do ľudských poriadkov“ (Hanus 1947: 211).

16 Časopis sa „v duchu pápežských sociálnych encyklik a na princípoch katolíckej viery snažil prispieť k ozdraveniu spoločenských pomerov. Bol mu vonkoncom cudzí nielen liberalistický kapitalizmus, ale aj každý taký sociálny systém, ktorý narušuje dôstojnosť a hodnotu človeka. Preto sa vo všetkých sil pričiňoval o udomácnenie zásad katolíckeho integrálneho humanizmu a personalizmu u nás a o ich dôslednú aplikáciu v sociálnej sfére. A aj v tomto ukazoval na ozdravujúce sily katolíckeho náboženstva myšlienky a skutku, dnes a od začiatku v rozvrátených povojnových časoch“ (Harčar 1997: 42).

17 V Archíve Ústavu pamäti národa sú evidované informácie o J. Kúttníkovi Šmálovi vo zväzku so signatúrou KS ZNB S ŠtB Bratislava, BA-S, arch. č. 102. Ďalšie informácie týkajúce sa jeho odsúdenia sú v nasledujúcich fondoch: Tábor nútených prác Hronec E 91, arch. č. 10, Tábor nútených prác Nováky E 98, arch. č. 17, Tábor nútených prác Ilava E 97, arch. č. 12, 14.

s Petrou Bombíkovou, ktorá zhrnula priority časopisu do troch oblastí: 1. integrálny (kresťanský) humanizmus, ktorý sa chápal ako teologická a filozofická generačná platforma; princíp integralizmu sa nachádzal už vo filozofii svätého Tomáša Akvinského; z európskych dobových mysliteľov ho najväčšmi reprezentoval Jacques Maritain, ktorého interpretovali L. Hanus, Štefan Hatala a ďalší prispievatelia *Verbumu*; 2. koncepcia umenia a literatúry, ktorá nadväzovala na filozofickú koncepciu integralizmu; teoreticky ju rozvíjal najmä J. Kútnik Šmálov; vyjadroval sa o potrebe svetonáhľadu pri poznávaní a hodnotení umenia; názorovo sa priblížil koncepcii J. Felixa; 3. diskusie o vzťahu kresťanstva k socializmu a o aktuálnych spoločenských zmenách, ku ktorým sa autori príspevkov snažili zaujať jednoznačné stanovisko podložené hlbšími analýzami (Bombíková 1998: 199-201).

Redaktori *Verbumu* ignorovali príписы Povereníctva informácií, ktorými bol vyvíjaný tlak na redaktorov novín a časopisov, aby nekritizovali štátne inštitúcie¹⁸ či neironizovali „zaslúžilé osobnosti“, čo sa ad hoc považovalo za fašisticko-nacistickú prax.¹⁹ Naopak, od prvého čísla až po posledné redakcia jednoznačne odmietala politizáciu kultúry, jej prejavy a dôsledky. Spoločenskej kritike sa venovala špeciálna rubrika Náková, v ktorej sa otvorene pertraktovali otázky politizácie kultúry a literatúry na Slovensku, presadzovania jedinej ideológie aj s poukázaním na krízovú situáciu umelcov v Sovietskom zväze (reštrikcie proti sovietskym spisovateľom Michailovi Zoščenkovi a Anne Achmatovovej), šírenia atmosféry strachu v spoločnosti znemožňujúce verejnú diskusiu a podobne. To všetko boli spoločensky páčivé témy.

Paradoxné je, že vydávanie časopisu bolo zastavené 20. marca 1948, dva dni po verejnom vyhlásení štátnych predstaviteľov o náboženskej slobode v krajine. Nariadenie sa realizovalo s okamžitou platnosťou (Drug 1993: 85). Po tom, čo sa redaktori prihlásili k pôvodnej koncepcii kresťanskej kultúry a vyjadrili lojalitu s biskupmi, bolo o osude periodika definitívne rozhodnuté. Posledné publikované číslo *Verbumu* neobsahuje žiaden epilóg ani neuvádza, že vydávanie časopisu je pozastavené, hoci redakčný kruh už o tejto skutočnosti vedel. Details a okolnosti, ktoré by širšie osvetlili fungovanie časopisu, a to nielen v posledných dňoch jeho existencie, nepoznáme, lebo jeho archív (na rozdiel od archívu *Novej práce*) sa nezachoval. Reštrikcie sa zatiaľ ešte nedotkli činnosti vydavateľstva Verbum, takže práca na knižných edíciách pokračovala ďalej. Napríklad na jeseň 1948 bola vydaná Silanova posledná predtotalitná, spoločensko-kritická zbierka *Úbohá duša na zemi*, azda jediná kniha spoločenského odporu, ktorá vyšla ešte v aktuálnom čase svojho vzniku.

Profilácia literárnych príspevkov a literárna kritika v časopise Verbum

Časopis uverejňoval literárnovedné štúdie, kratšie články, poznámky, referáty. Glosy sa zameriavali na aktuálne umelecké dianie na Slovensku a vo svete. Rubrika Domov prinášala erudované články z dejín slovenskej literatúry a kultúry. Ich autori sa vyslovovali k témam, ktoré sa týkali duchovných základov slovenskej

18 Spolok svätého Vojtecha v Trnave, Archív SSV, fond Nová práca: Povereníctvo informácií. Signatúra Scr XIII č. 1/554, 11. marec 1947.

19 Spolok svätého Vojtecha v Trnave, Archív SSV, fond Nová práca: Povereníctvo informácií. Signatúra Scr XIII č. 1/556c, 14. apríl 1947.

506 kultúrnosti (Veľká Morava, kamaldulská Biblia), osobností a klasikov slovenskej kultúry (autori romantickej generácie, Š. Moyzes, P. O. Hviezdoslav), ale aj tém stojacich mimo pozornosti literárnej histórie (stredovek). Pritom sa usilovali nielen o rekapituláciu poznatkov a pripomienku významu osobností, udalostí a jubileí, ale snažili sa ponúknuť aj nové, neraz svieže a prehodnocujúce informácie. Pre reflexiu diela klasikov svetovej literatúry bola vyčlenená rubrika Dialky. Časopis venoval dosť miesta nemeckej, ruskej a francúzskej literatúre a kultúre. Dával do pozornosti katolíckych autorov zo zahraničia, ktorí neboli slovenským čitateľom dostatočne známi (Hana Malewska, Jerzy Zawieyski, Felix Timmermans). Cenné sú monotematické čísla prinášajúce celistvejší literárny portrét vybraného autora (P. Claudel, Franz Werfel, Max Jacob). Podľa Michala Fedora *Verbum* „programovo spájal slovenskú kultúru so svetovou kultúrou“ (Fedor 1992: 47).

Verbumisti, na rozdiel od *Novej práce*, odmietali venovať pozornosť literatúre poznačenej náboženským pragmatizmom. Ich ambíciou bolo vstúpiť na pôdu národnej, nie cirkevnej kultúry. Hoci oba časopisy vznikli na identickej náboženskej platforme, boli voči sebe kritické. Kým obojstrannú morálnu podporu možno identifikovať z faktu vzájomného recenzovania vydaných kníh, kritický vzťah voči „bratskému“ časopisu sa dá vyčítať z viacerých článkov.²⁰ Možno aj pre takéto kritické poznámky napísal A. Stankovský J. Silanovi v liste z roku 1947, že má voči *Verbumu* „niektoré výhrady menšieho významu“,²¹ a aj s odstupom desaťročí vyhlásil: „*Verbum* ani *Obroda* mi nepirástli k srdcu, pretože vytvorili okolo seba dosť chladné prostredie akejsi duchovnej aristokracie“ (Stankovský 1997: 97).

Jednou z prioritných literárnych tém prispievateľov časopisu *Verbum*, v ktorej sa mimochodom zhodli s *Novou pracou*, bola otázka realizmu v slovenskej a vo svetovej literatúre. Pozornosť katolíckych literárnych kritikov pútal najmä Fiodor Michajlovič Dostojevskij. Jozef Bánsky, Ignác Gašparec a Marián Temeš nadviazali na sériu článkov L. Hanusa, ktorý sa Dostojevským zaoberal na začiatku štyridsiatych rokov. Z iných autorov to boli napríklad Ivan Alexandrovič Gončarov, Ivan Sergejevič Turgenjev či Romain Rolland.

V časopise vyšla programová stať Jerzyho Zawieyského o integrálnom katolíckom realizme v literatúre, v ktorej autor formuloval názor, že hlavnou zásadou katolíckeho spisovateľa by malo byť nefalšovať život, čo znamenalo, že katolícky spisovateľ má vo svojom diele zobraziť úplnosť života, tak úpadok, ako aj vzrast. J. Zawieyski požadoval od katolíckej literatúry umeleckú hodnotu. Podľa neho nemôže byť pre katolícku literatúru príznačná devótna téma, ale „sensus catholicus“, pričom tento pojem prevzatý zo slovníka tomistov charakterizoval ako „prúd vnútorného diela, jeho atmosféru, lebo nebo jasne sa odzrkadľuje v kalužiach a blate života“ (Zawieyski 1947: 520). Hlavnou záležitosťou, o ktorú sa opiera *sensus catholicus* literárneho diela, je otázka vzťahu človeka k Bohu a životu (Zawieyski 1947: 523). Koncepcia integrálneho kresťanského realizmu nemala byť identická s tradíciou umeleckého realizmu, ktorý bol pesimistický,

20 Napríklad voči literárnemu súbehu, ktorý vyhlásil Spolok svätého Vojtecha a vyhradil naň značnú sumu, 650 000 korún, sa ohradil J. Kúttník Šmálov (pod pseudonymom Actor) a spochybnil desať z trinástich súťažných kategórií, v ktorých mali byť odmenené iba „podielové knihy“, prípadne „texty cirkevných otcov“ (Kúttník Šmálov 1947f: 543-544).

21 Literárny archív Slovenskej národnej knižnice Martin, osobný fond Janko Silan: List Aloša Stankovského Jankovi Silanovi. Signatúra 210 K 2, 1947.

bezvýchodiskový a podliehal schéme, podľa ktorej „len zlo a úpadok možno zvýraziť prostriedkami umenia“ (Zawieyski 1947: 523).

Literárny program integrálneho kresťanského realizmu vychádzal z filozofie svätého Tomáša Akvinského, ktorú v dobovom kontexte aktualizovali novotomisti. V časopise *Verbum* ho filozoficky presadzoval Ferko Skyčák. J. Kútnik Šmálov sa ho snažil adaptovať aj ako estetickú platformu. Literárnoteoreticky sa opieral o koncept Giovanniho Papiniho (1881 – 1956), ktorého *Essaye o ume-ní* preložil Mikuláš Šprinc.²² Taliansky žurnalista, konvertita ku katolicizmu G. Papini kritizoval koncept čistej poézie a jej básnikov nazval dezinfikátormi (Papini 2008: 270). Podľa neho literatúra „vyžaduje celé bytie, všetky potencie ducha (a v istom zmysle aj tela). [...] Všetko chýba v poézii, ak chýba čo len jedna vec“ (Papini 2008: 271-272). Inými slovami vlastne sformuloval to, čo J. Kútnik Šmálov kritizoval na katolíckych modernistoch surrealistického štýlu, na R. Dilongovi a P. Gašparovičovi Hlbinovi. Integrálny kresťanský realizmus, ako ho J. Kútnik Šmálov chápal, adaptoval z personalizmu, novotomizmu a teológie vtelenia a tiež z už uvedených zahraničných literárnych konceptov (Zawieyski, Papini). Dotýkal sa nielen témy, štýlu, ale aj autorského zážitku, ktorý mal byť komplexný, zahŕňajúci intelekt i zmyslosť.

Redakcia *Verbumu* sa usilovala zadefinovať, teoreticky koncepcne podchytiť a formovať literárny kánon modernej katolíckej literatúry, a zároveň podnietiť autorov k tomu, aby ho prakticky realizovali a naplnili. Podobne ako u J. Felixa a socialistických realistov, aj v katolíckej literárnej komunite vzrastala požiadavka po návrate realizmu, v tomto prípade špecificky katolíckeho, integrálneho realizmu, v ktorom by čitateľ mohol identifikovať *sensus catholicus*. J. Kútnik Šmálov v povojnovom období prehováral svojho obľúbeného básnika V. Beniaka, aby napísal román, ktorý – ako dúfal – by mal kvality katolíckeho realistického románu:

„Práve preto, že si tak sám, tak utiahnutý, nový druh práce bude pre teba vykúpením. Máš bohaté tvorivé skúsenosti a hlboké fondy. Tvoj umelecký vkus Ťa povedie týmto strašne širokým terénom bezpečne. A bude to naozaj zaujímavé, kam a ako. Viem si predstaviť, ako Ťa to chytí. Len pre Boha, nič časového, nič tendenčného, tak jasne ľudsky, tak pravdivo a úprimne, tak vidiaco o tom, čo je v človeku ľudského a v živote zázračného. Človek musí čosi mať, aby mohol písať. Potom je všetko ostatné vedľajšie. Akosi samočinne sa vynorí. Ale škoda reči. To sú pre Teba dôverne blízke veci. Nože, do toho!“²³

Z citovaného textu je zjavné, že katolícky realistický román mal mať opačné kvality ako socialisticko-realistický román („nič časového, nič tendenčného“). Vo svojom naliehaní na V. Beniaka neustával J. Kútnik Šmálov ani v roku 1949, keď ho povzbudzoval k napísaniu iného nonfiktívneho, realistického žánru: „zišli by sa najmä state, čosi ako memoáre. Autobiografia bola by napokon pre Teba oddychom. Rozumiem autobiografiu skutočnú, tak pre seba, bez ohľadu

22 Kniha bola úspešná, v slovenskom preklade bola vydaná v roku 1943 a už v roku 1945 sa dočkala druhého vydania.

23 Slovenská národná knižnica v Martine, Literárny archív (LA SNK), osobný fond Valentína Beniaka: List Jozefa Kútnika Šmálova Valentínovi Beniakovi. Signatúra 131 C 40, 21. júl 1946.

508 na publikum: pohľad dozadu, účtovanie, zvažovanie skúseností. Takými autobiografiami národ rastie.“²⁴

Redaktori a prispievatelia *Verbumu* sa zaoberali tiež kritikou kritiky. Aj v tomto smere možno vidieť snahu prispievateľov o profesionálnosť a nepredpojatnosť. Výrečnými môžu byť dve reakcie na monografiu Alexandra Matušku o Svetozárovi Hurbanovi Vajanskom, raz formou glosy v časti Domov a raz ako recenzný príspevok v rubrike Knihy. Ani jeden z autorov nebral do úvahy opozitné politické názory A. Matušku a nestaval sa preto voči jeho knihe odmietavo.

Glosátor s autorskou značkou X vyčítal A. Matuškovu, že S. H. Vajanského „berie ako súčasníka a odsudzuje jeho umelecký postup nie z hľadiska dobového zaradenia, ale z dnešného hľadiska“ (X 1947: 329). Poukazoval na nezohľadnenie historickej poetiky a sociológie kultúry. Následne sa pokúsil o vysvetlenie dobovej spoločenskej situácie. Podľa neho si celá martinská generácia osvojila porazenec-kú taktiku a „nepochopila kardinálnu prestavbu európskej spoločnosti“ (X 1947: 330). Takéto chápanie európskej spoločnosti i slovenského národa (povýšencstvo voči „skazenému Západu“, nezájem o robotníkov, pridržiavanie sa zemiaanstva) autor príspevku odsudzuje, čím sa približuje k Matuškovmu kritickému nazera-niu, aj keď vyjadruje názor, že A. Matuška súdil prozaické dielo S. H. Vajanského neadekvátnymi prostriedkami (X 1947: 329-330).

Druhý text reagujúci na A. Matušku, recenziu jeho literárnohistorickej monografie, napísal J. Kútnik Šmálov, zakrytý pseudonymom M. Zjara. Na štý-le recenzie vidno, že kritik sympatizuje s Matuškovým ostrým, demýtizujúcim štýlom, súhlasí s ním a chváli ho. Matuškov kritický štýl, rúcajúci v slovenskom národnom živote modly, očividne konvenoval polemickému naturelu J. Kútni-ka Šmálova. Podľa neho Matuška „nebojuje len s Vajanským. Bojuje viac s tými, čo ho mumifikovali a čo jeho múmiu vytrvalo udržiavajú medzi živými“ (Kútnik Šmálov 1947h: 366), teda s tendenciou vytvárať okolo spisovateľov auru legendy. V závere recenzie vyzýva A. Matušku ku kritickému postojovi voči súčasnej litera-túre, doslova ho provokuje, nech „tú istú odvalu, akou dobíjal mŕtveho, prejaví aj k živým“, pretože „tabu za nami nie je vlastne až tak nebezpečné ako tabu v nás a okolo nás“ (Kútnik Šmálov 1947h: 367).

J. Kútnik Šmálov bol najvýraznejšou kritickou osobnosťou z redakto-rov a prispievateľov *Verbumu*. Vystupoval ako tradicionalistický kritik, zaoberal sa slovenskou kultúrnou tradíciou, ktorú sa usiloval reflektovať, aktualizovať a usmerňovať. Toto zacielenie vymedzilo okruh autorov a diel, na ktoré zameral svoju pozornosť: prevažne veľkí autori-klasici (napríklad P. O. Hviezdoslav a S. H. Vajanský) a veľké diela slovenskej literatúry (napríklad Sládkovičova *Marína*). Podnecoval novú konkretizáciu klasického kánonu diel slovenskej literatúry, aby sa tradícia nestala frárou. Pri príležitosti dvadsiateho piateho výročia smrti P. O. Hviezdoslava konštatoval, že na Slovensku vládne ľahostajnosť voči jeho dielu, čo považoval za nevyužitý kultúrny kapitál (Kútnik Šmálov 1946b: 35). Skutočnosť, že tým nemyslel pochvalné slávnostné reči, dosvedčuje fakt, že pochválil Jána E. Bora, ktorý sa, najmä pre verbalizmus, vyslovil kriticky k Hviezdoslavovmu die-lu. J. Kútnik Šmálov kritizoval formalizmus ako metódu interpretácie diela tohto

24 LA SNK, osobný fond Valentína Beniaka: List Jozefa Kútnika Šmálova Valentínovi Beniakovi. Sig-natúra 131 C 40, 21. máj 1949.

básnického veľikána, pretože nereflektoval na ideové a etické zložky, hoci zjavne išlo o diskurzívneho autora (Kútnik Šmálov 1946b: 36-37). Aj pri S. H. Vajanskom žiadal „jeho zaradenie do živej národnej tradície, ktorá si z minulosti vyberá momenty príhodné na prítomnostné utuženie“, pretože „národná tradícia je dynamický faktor s neustálymi preskupovaniami“ (Kútnik Šmálov 1947a: 233). Usiloval sa doplniť tradíciu o katolíckych vzdelancov nedocenených literárnou históriou (Jozef Kohút, Jozef Karol Viktorin) a kritiku smeroval do vlastných radov, k nežáujmu o vlastné kultúrne dejiny u katolíkov (Kútnik Šmálov 1948e: 348-349).

Na stránkach *Verbumu* sa J. Kútnik Šmálov prezentoval aj ako prísny strážca demokracie, zdôrazňoval potrebu rôznorodosti v kultúre a pluralizmu tradície. Pri rôznych príležitostiach sa kriticky vyjadroval k procesu politizácie kultúry, straneckej zaujatosti, ku skupinárskym záujmom, ku ktorým dochádzalo v povojnovej kultúre. Ľuďom zodpovedným za kultúrny život vyčítal úzky, spolitizovaný výber delegácie na zasadnutie UNESCO. Kritizoval vytváranie nepriateľského obrazu o cirkvi a kresťanstve v spoločnosti na základe poloprávd i vyslovených lží politikov (Kútnik Šmálov 1947c: 150; Kútnik Šmálov 1947g: 190-191). Poukazoval na poľskú literatúru, kde prebiehala plodná diskusia marxistických a kresťanských kritikov a autorov (Kútnik Šmálov 1947d: 161). Volanie po demokracii a odmietanie autoritatívnych metód v kultúre zaznieva aj v jeho kritike rozhodnutia Umeleckej a vedeckej rady o knihách, ktoré mali byť preložené do svetových jazykov, kde už absentovali mená ako V. Beniak, M. Urban, J. C. Hronský (Kútnik Šmálov 1947b: 254-255). Opätovne vyjadroval potrebu otvorenej diskusie, z ktorej vzíde súd o hodnote alebo nehodnote diela, pretože „nemôžu hrať iba jedny husle, a k tomu iba s jednou strunou“ (Kútnik Šmálov 1946a: 96). Odmietal kolektivismus ako slepú uličku a staval sa na stranu humanizmu (Kútnik Šmálov 1947d: 160).

Pre literárnokritickú metódu J. Kútnika Šmálova je príznačné, že popri samotnom diele sa zaoberal aj osobnosťou básnika a jeho básnickou skúsenosťou. Bol totiž presvedčený, že aj osobnosť je kultúrnym faktom (Kútnik Šmálov 1948d: 334). Išlo mu pritom viac o fenomenologicky poňatú skúsenosť, nie o konkrétne žité fakty, ako to vidieť napríklad v rozsiahlej recenzii Poézia životného kladu, kde hodnotil diela autorov katolíckej moderny. Vychádzal v nej z predpokladu, s ktorým prišiel už Henri Brémond, že v lyrike najpodstatnejšie „je vlastne to nezmerateľné a slovami nezachytiteľné, čo sa len chveje a vzlyká a plesá v rytme nedohovoreného, lebo nevysvetliteľného“ (Kútnik Šmálov 1947e: 56). Následne vyjadruje dialektický vzťah, ktorý panuje medzi skúsenosťou a lyrikou:

„Poézia [...], lyrika kryštalizuje básnickú skúsenosť, videnie, poznanie a dáva im pevný tvar. [...] Ak poézia nepresahuje slová a obrazy, do ktorých sa ukladá, ale ktoré sú iba penou na vlne oživujúceho, hoci neviditeľného spodného prúdu, stáva sa neodvratne literatúrou, ktorej je vždy mnoho, kým poézie je vždy málo. [...] Každý z nich [t. j. J. Silan, J. Motulko, J. Haranta – pozn. E. P.] zaujíma vo vývine slovenskej poézie osobitné postavenie, lebo predstavuje osobitné tendencie. Spoločné im je úsilie nájsť rovnováhu medzi tvarom a stvárnňovanou skúsenosťou, zážitkom. Tvar im je nie cieľom, ale iba umeleckou projekciou vnútra cez slovo. Touto stránkou sú silným protikladom preexponovaného estetizmu“ (Kútnik Šmálov 1947e: 56-59).

Je zjavné, že podľa J. Kútnika Šmálova básnik nekonštituoval iba samotný tvar, ale zároveň aj spôsob, akým zaobchádza so svojou básnickou či s ľudskou skúsenosťou.

J. Kútnik Šmálov sa dištancoval od romantizmu, ktorý „odkryl svoje filozofické omyly“ (Kútnik Šmálov 1947d: 159), ale aj od neoromantizmu, ako nazýval avantgardu. Pri tejto téme zvažoval takisto otázku, ako „rozšíriť hranice umenia, aby neslúžilo iba elite“ (Kútnik Šmálov 1947d: 159) a zároveň aby sa neprispôsobovalo vkusu publika. Opakovane vyhlasoval, že „katolícki teoretici [...] sa stavajú kladne k heslu realizmu (pravdivá krása) a k etickej zodpovednosti literatúry. [...] Pritom sa stavajú proti mýtu o didaktizme realizmu. [...] Prijímajú humanistický postoj. [...] Z čisto literárnovedného hľadiska odmietajú činnú, eliminačnú metódu, nehumanistický postoj inkvizítora spoločenského realizmu“ (Kútnik Šmálov 1947d: 160). Realizmus podľa neho vyrovnáva dve krajné stanoviská, a to umenie pre umenie a umenie pre život.

Tento kritik aj celá redakcia *Verbumu* sa zasadzovali za odstránenie konfesionalizmu v umení. Zhodli sa v tvrdení, že konfesionalizmus je chorý prejav v slovenskej kultúre a je potrebné odstraňovať ho.²⁵ J. Kútnik Šmálov viackrát tematizoval prienikové témy, ktorými búral tabu a klišé, napríklad v článkoch *Celibát a slovenský národný život* (Kútnik Šmálov 1948a), *K problému konverzií a katolizujúcich alebo luteranizujúcich tendencií* (kde vyzýval k napísaniu dejín duše napríklad M. Kukučina či A. Sládkoviča; Kútnik Šmálov 1948c), *J. M. Hurban a dogma o pápežskej neomylnosti* (s tvrdením, že J. M. Hurban nepoznal katolícku náuku o pápežskej neomylnosti, iba mystifikoval; Kútnik Šmálov 1948b). Napokon, posledné dvojčíslo *Verbumu*, ktoré vyšlo v marci 1948, sa venovalo téme luteranizmu s cieľom odstrániť negatívne „citové uzly“ (Vstupné slovo 1948: 370), a to trpezlivou a úprimnou snahou po obojstrannom poznaní a porozumení.

Ako redaktor *Verbumu* využil J. Kútnik Šmálov skúsenosti, ktoré získal pri redigovaní časopisu *Obroda*. K spolupráci dokázal nadchnúť viacero svojich známych, ktorých spoznal počas štúdia v Bratislave. Autorsky bol jedným z najstabilnejších prispievateľov. Vstúpil do všetkých zásadných tém, ktoré časopis nastolil. Jeho články prezrádzajú mimoriadnu literárnohistorickú a literárnokritickú erudíciu. Svoj polemický charakter využil v zasadení sa za hodnoty v slovenskej literatúre a na obranu demokracie v povojnovej spoločnosti. Bol schopný vízie v smerovaní slovenskej kultúry, ktorú dokázal realizovať drobnými, ale vytrvalými krokmi. Určite aj vďaka rozsiahlej činnosti J. Kútnika Šmálova platia slová A. Mráza, že katolícki spisovatelia okolo časopisu *Verbum* tvoria zoskupenie s výrazným kultúrnym programom.

Záver

Kontextová historická charakteristika časopisov *Nová práca* a *Verbum* ukázala ich spoločné aj odlišné znaky. Hoci boli obe periodiká katolícke, ich programy nepredstavovali zdvojenie, ale v oblasti kultúrnej práce sa vzájomne dopĺňali.

Nová práca bola výrazom oficiálnej štruktúry katolíckej cirkvi pri Spolku svätého Vojtecha v Trnave. Spolok finančne kryl náklady na tvorbu časopisu

25 *Verbum* mal v nadpise charakteristiku revue pre kresťanskú, nie pre katolícku kultúru, čím jeho redaktori chceli podporiť ekumenizmus v kultúrnych snahách oboch konfesií.

a usmerňoval literárne príspevky. Napriek tomu redakcia dokázala prekročiť tieto faktické obmedzenia a prinášala cenné literárne a literárnokritické články. Z redakčného kruhu sa literárnym témam venoval A. Stankovský. Svojou literárnokritickou činnosťou sa usiloval prekonať pragmatické zameranie spolkových kníh. Pozitívom bola aj jeho cielená spolupráca so zahraničnými katolíckymi spolkami (najmä s francúzskymi) a so zahraničnými katolíckymi spisovateľmi. V časopise poskytoval priestor mladým talentovaným básnikom a kritikom, napríklad V. Mihálikovi. Z jeho literárnych príspevkov je najdôležitejšia polemika o anjelské zeme a vystúpenie za literárny realizmus.

Časopis *Verbum* vznikol ako prejav iniciatívy „zdola“, na podnet konkrétnych kňazov a laikov, bez podpory cirkevnej inštitúcie, ako súčasť vydavateľstva s identickým názvom. Presadzoval vlastný kultúrny program, jeho súčasťou bolo napríklad zasadzovanie sa za integrálny katolícky realizmus, ktorý by bol schopný konkurencie voči „ateistickému“ literárnemu realizmu. Prostredníctvom rubriky Nákova plnil aj spoločensko-kritickú funkciu. Redaktori *Verbumu* boli v porovnaní s *Novou prácou* oveľa odvážnejší v šírení kresťanskej kultúry. Jedným z najagilnejších redaktorov bol J. Kúttník Šmálov, ktorý svoj polemický naturel využil na kultúrny boj s nastupujúcou totalitou. Okrem toho sa zasadzoval za oživenie a zvnútornenie posolstva klasikov slovenskej kultúry, otváral otázky konfesionalizmu, pričom bol presvedčený, že ho treba prekonávať, a to najmä v kultúre a umení. Orientoval sa tiež na búranie povrchných klíše a tabuizovaných tém. Spomedzi katolíckych kritikov aktívnych v rokoch 1945–1948 na stránkach *Novej práce* a *Verbumu* predstavuje najvýraznejšiu osobnosť, ktorá svojou literárnohistorickou a literárnokritickou erudíciou ďaleko presiahla úroveň ostatných recenzentov.

Archívne pramene

Slovenská národná knižnica v Martine, Literárny archív, osobné fondy Janko Silan, Valentín Beniak.

Spolok svätého Vojtecha v Trnave, Archív SSV, fond Nová práca.

Archív Ústavu pamäti národa v Bratislave, zložka Jozef Kúttník Šmálov, fondy KS ZNB S ŠtB Bratislava; Tábor nútených prác Hronec; Tábor nútených prác Nováky; Tábor nútených prác Ilava.

Pramene

A. P., 1946. Doprava či dolava? *Nová práca*, roč. 2, č. 3-4, s. 61.

BUTVIN, Jozef [fn], 1946. Henry Bourdeauw: Roquevillardovci. *Nová práca*, roč. 2, č. 4, s. 56-57.

FELIX, Jozef, 1946. O nové cesty v próze. Problém anjelských zemí v našej literatúre. *Elán*, roč. 16, č. 3-4, s. 6-7.

FELIX, Jozef, 1991. Prehľad slovenskej literárnej tvorby v roku 1947. In FELIX, Jozef. *Literárne križovatky I*. Bratislava: Slovenský spisovateľ. ISBN 80-220-0163-5.

HANUS, Ladislav, 1947. Kresťan a dejiny. *Verbum*, roč. 1, č. 5, s. 207-217.

HERISSAY, Jacques, 1947. Dva katolícke romány. *Nová práca*, roč. 3, č. 4, s. 244-245.

KÚTNIK ŠMÁLOV, Jozef [ACTOR], 1947b. Hlas tak trochu skeptický. *Verbum*, roč. 1, č. 5, s. 254-255.

KÚTNIK ŠMÁLOV, Jozef [ACTOR], 1947c. Legendárne a pôvodné kresťanstvo. *Verbum*, roč. 1, č. 3-4, s. 150-152.

KÚTNIK ŠMÁLOV, Jozef [ACTOR], 1947f. Slovo k súbehu SSV. *Verbum*, roč. 1, č. 10, s. 543-544.

- 512 KÚTNIK ŠMÁLOV, Jozef [ACTOR], 1948c. K problému konverzií a katolizujúcich alebo luteranizujúcich tendencií. *Verbum*, roč. 2, č. 7-8, s. 447-448.
- KÚTNIK ŠMÁLOV, Jozef [KAMENSKÝ, K.], 1946a. Husle s jednou strunou? *Verbum*, roč. 1, č. 2, s. 95-96.
- KÚTNIK ŠMÁLOV, Jozef [KAMENSKÝ, Kliment], 1947g. Tma o stredoveku, nie v stredoveku. *Verbum*, roč. 1, č. 3-4, s. 190-191.
- KÚTNIK ŠMÁLOV, Jozef [M. Z.], 1947a. Bojo Vajanského trvá. *Verbum*, roč. 1, č. 5, s. 231-233.
- KÚTNIK ŠMÁLOV, Jozef [M. Z.], 1948a. Celibát a slovenský národný život. *Verbum* roč. 2, č. 7-8, s. 448-449.
- KÚTNIK ŠMÁLOV, Jozef [M. Z.], 1948e. 120 rokov od narodenia Jozefa Kohúta. *Verbum*, roč. 2, č. 6, s. 348-349.
- KÚTNIK ŠMÁLOV, Jozef [ZJARA, M.], 1948b. J. M. Hurban a dogma o pápežskej neomylnosti. *Verbum*, roč. 2, č. 7-8, s. 440-446.
- KÚTNIK ŠMÁLOV, Jozef [ZJARA, Matúš], 1946b. Hviezdoslav stále živý. *Verbum*, roč. 1, č. 1, s. 34-38.
- KÚTNIK ŠMÁLOV, Jozef [ZJARA, Matúš], 1947d. Odklon od romantizmu a príklon k realizmu v poľskej literatúre. *Verbum*, roč. 1, č. 3-4, s. 154-161.
- KÚTNIK ŠMÁLOV, Jozef [ZJARA, Matúš], 1947e. Poézia životného kladu. *Verbum*, roč. 1, č. 1, s. 56-59.
- KÚTNIK ŠMÁLOV, Jozef [ZJARA, Matúš], 1947h. Vajanský prozaik. *Verbum*, roč. 1, č. 6-7, s. 366-367.
- KÚTNIK ŠMÁLOV, Jozef [ZJARA, Matúš], 1948d. Stelesnenie slovenského génia. Za Jozefom Škultéty, baťkom a patriarchom. *Verbum*, roč. 2, č. 6, s. 334-338.
- MIHÁLIK, Vojtech, 1946. Pesničku si ja hudim. *Nová práca*, roč. 2, č. 15-16, s. 245.
- MIHÁLIK, Vojtech [VM], 1947a. Jan Zahradníček: Svatý Václav. *Nová práca*, roč. 3, č. 5, s. 311-312.
- MIHÁLIK, Vojtech [VM], 1947b. Pavol Hrtus Jurina: Kameň na kameni. *Nová práca*, roč. 3, č. 10, s. 635-636.
- MIHÁLIK, Vojtech, 1947c. Súčasná slovenská próza v zrkadle kritiky. *Nová práca*, roč. 3, č. 7-8, s. 412-422.
- MLÁDEŽ debatuje, 1948. *Nová práca*, roč. 4, č. 2, s. 116-117.
- NÁDEJE katolíckej poézie, 1947. *Nová práca*, roč. 3, č. 6, s. 336-340.
- PAPINI, Giovanni, 2008. Úprimne o poézii. In *Poézia slovenskej katolíckej moderny*. Výber zostavil a doslov napísal Milan Hamada. Bratislava: Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV, s. 269-272. ISBN 978-80-8101-125-2.
- REDAKCIA, 1948. Ako doteraz. *Nová práca*, roč. 4, č. 1, s. 1-4.
- SILAN, Janko [ĎURKA, Ján], 1998. List Lacovi Novomeskému. In SILAN, Janko. *Súborné dielo 8*. Bratislava: Lúč, s. 117. ISBN 80-7114-237-9.
- ST. S, 1947. Báf sa alebo sa nebáf? *Nová práca*, roč. 3, č. 7-8, s. 507-508.
- STANKOVSKÝ, Aloš [FS], 1946a. Ján Smrek: Studňa. *Nová práca*, roč. 2, č. 12-13, s. 204.
- STANKOVSKÝ, Aloš [FS], 1946b. Marcel Horniak: Životné pramene krásneho písomníctva. *Nová práca*, roč. 2, č. 13, s. 205.
- STANKOVSKÝ, Aloš [FS], 1946c. Pavol Bunčák: S tebou a sám. *Nová práca*, roč. 2, č. 14, s. 223.
- STANKOVSKÝ, Aloš [FS], 1946d. Priznanie. Na 25. výročie Hviezdoslavovej smrti. *Nová práca*, roč. 2, č. 22, s. 348-349.
- STANKOVSKÝ, Aloš [FS], 1946e. Štefan Krčméry: Pozdrav odmlčaného básnika. *Nová práca*, roč. 2, č. 4, s. 57.
- STANKOVSKÝ, Aloš [FS], 1946f. Vladimír Reisel: Zrkadlo a za zrkadlom. *Nová práca*, roč. 2, č. 9, s. 142.
- ŠTEBLÍK, Stanislav, 1947. Falšovať dejiny literatúry? *Nová práca*, roč. 3, č. 2, s. 122.
- VÁLEK, Miroslav, 1946. Ticho nad krajom. *Nová práca*, roč. 2, č. 15-16, s. 245.
- VSTUPNÉ slovo, 1948. *Verbum*, roč. 2, č. 7-8, s. 369-370.
- X, 1947. Proti komu útočí Dr. Matuška vo svojom Vajanskom? *Verbum*, roč. 1, č. 6-7, s. 329-330.
- ZAWIEYSKI, Jerzy, 1947. Otázka katolíckej literatúry. *Verbum*, roč. 1, č. 10, s. 512-524.

Literatúra

- BALÚNOVÁ, Melánia – MIHÓKOVÁ, Mária – LUKÁČ, Rudolf, ed., 1995. *Slovenská národná retrospektívna bibliografia. Sériá B. Periodiká*. Martin: Matica slovenská. ISBN 80-7090-320-1.
- BÍLIK, René, 2013. Polemika o anjelských zemiach ako literárnohistorický problém. *Slovenská literatúra*, roč. 60, č. 5, s. 359-370. ISSN 0037-6973.

- BOMBÍKOVÁ, Petra, 1998. Verbum, časopis pre kresťanskú kultúru 1946 – 1948. *Slovenská literatúra*, roč. 45, č. 3, s. 197-202. ISSN 0037-6973.
- DRUG, Štefan, 1993. Pamätníci a archív o zániku časopisu Verbum. *Slovenské pohľady*, roč. 109, č. 2, s. 86-96. ISSN 1335-7786.
- DRUG, Štefan, 1999. Labutia pieseň vydavateľa, redaktora a publicistu Elánu. *Slovenská literatúra*, roč. 46, č. 2, s. 129-134. ISSN 0037-6973.
- FEDOR, Michal, 1992. Časopis Verbum (jeho miesto v našom kultúrnom kontexte). *Viera a život*, roč. 2, č. 1, s. 44-51.
- FRONC, Martin B., 1997. Koniec Verbumu. In *Verbum. Zborník k 50. výročiu vzniku časopisu 1946 – 1996*. Košice: Verbum, s. 54-56. ISBN 80-966957-6-2.
- HANUS, Ladislav, 1943. *Rozprava o kultúrnosti*. Ružomberok: Obroda.
- HANUS, Ladislav, 1992. *Jozef Kúttník Šmálov*. Poprad: Spišský kňazský seminár. ISBN 80-0142-005-0.
- HARČAR, Anton, 1997. Poznámky ku genéze a zákazu časopisu Verbum. In *Verbum. Zborník k 50. výročiu vzniku časopisu 1946 – 1996*. Košice: Verbum, s. 36-53. ISBN 80-966957-6-2.
- JUHÁSOVÁ, Jana, 2018. *Litanická forma od avantgardy po súčasnosť*. Ružomberok: Verbum – Katolícka univerzita. ISBN 978-80-561-056-27.
- KATUNINEC, Milan, 2005. Spolok svätého Vojtecha od konca druhej svetovej vojny po zmenu na „účelové zariadenie“ (1945 – 1954). *Historický časopis*, roč. 53, č. 2, s. 305-326. ISSN 0018-2575.
- MARSINA, Richard – ČIČAJ, Viliam – KOVÁČ, Dušan – LIPTÁK, Lubomír, 1992. *Slovenské dejiny*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej. ISBN 80-7090-239-6.
- MATUŠKA, Alexander, 1956. *Pre a proti*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- MIKO, František: Polemika o „anjelských krajinách“ a otázky realizmu v slovenskej próze štyridsiatych rokov. *Slovenská literatúra*, roč. 25, 1978, č. 1, s. 6-31. ISSN 0037-6973.
- MOTULKO, Ján, 2002. Ľudská tvár básnika. Za Alošom Stankovským. *Kultúra*, roč. 5, č. 2, s. 10. ISSN 1336-299.
- MRÁZ, Andrej, 1948. *Dejiny slovenskej literatúry*. Bratislava: SAVU.
- PRÍHODOVÁ, Edita, 2008. Dominanty literárnokritickej činnosti Jozefa Kúttníka Šmálova. *Slovenská literatúra*, roč. 55, č. 6, s. 37-45. ISSN 0037-6973.
- PRÍHODOVÁ, Edita, 2016. Kultúrna činnosť katolíckej cirkvi v Československu v rokoch 1945 – 1948. *Kultúrne dejiny*, roč. 7, č. 2, s. 257-287. ISSN 1338-2209.
- PRÍHODOVÁ, Edita, 2020. *Spievam, lebo milujem. Život a dielo Janka Silana*. Bratislava: Literárne informačné centrum. ISBN 978-80-8119-127-5.
- PUTNA, Martin C., 1998. *Česká katolícká literatúra 1848 – 1918*. Praha: Torst. ISBN 80-7215-059-6.
- STANKOVSKÝ, Aloš, 1997. Verbum ako „časopis duchovnej aristokracie“. In *Verbum. Zborník k 50. výročiu vzniku časopisu 1946 – 1996*. Košice: Verbum, s. 97. ISBN 80-966957-6-2.
- VAŠKO, Václav, 1990. *Neumlčená kronika katolíckej cirkve v Československu po druhej svetovej válce*. Praha: Zvon. ISBN 80-7113-035-4.

Mgr. Edita Príhodová, PhD.

Tarasa Ševčenka 9

080 01 Prešov

Slovenská republika

E-mail: editacj@gmail.com